

Sławomir Dalka

Postępowanie w sprawach gospodarczych przed sądami powszechnymi

Palestra 34/1(385), 36-49

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do Sądu Najwyższego; jeżeli Sąd Najwyższy uchyli zaskarżone orzeczenie, przekazuje sprawę do rozpoznania właściwemu sądowi, przy czym dalsze postępowanie w sprawach gospodarczych toczy się według przepisów omawianej ustawy. Podania o wniesienie rewizji nadzwyczajnej skierowane do Prezesa Państwowego Arbitrażu Gospodarczego, a nie rozpatrzone do dnia wejścia w życie ustawy, podlegają przekazaniu (do rozpatrzenia) Ministrowi Sprawiedliwości; rewizje nadzwyczajne wniesione do Głównej Komisji Arbitrażowej, a nie rozpoznane do dnia wejścia w życie ustawy, podlegają przekazaniu Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego (art. 11).

VI. Uwagi końcowe

Omawiana ustawa o rozpoznawaniu spraw gospodarczych wchodzi w życie w dniu 1 października 1989 r. Realizuje ona założenia wskazane wyżej w pkt I, a więc poddaje te sprawy właściwości niezawisłych sądów, nie wyłączając jednocześnie możliwości poddania ich orzecznictwu sądów polubownych. Ponadto nowelizując przepisy kodeksu postępowania cywilnego, stwarza ona gwarancje przyspieszenia postępowania, rozszerza uprawnienia stron procesowych przez realizację w znacznym stopniu postanowień o samodzielności podmiotów gospodarczych, wreszcie stwarza pewne środki służące stabilizacji orzeczeń sądowych. Postępowanie w sprawach gospodarczych w omawianym kształcie jest wyrazem stosowania reformy gospodarczej w sferze rozstrzygania sporów oraz innych czynności w postępowaniu sądowym.

SŁAWOMIR DALKA

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH GOSPODARCZYCH PRZED SĄDAMI POWSZECHNYMI

Długo trwały spory w kwestii zastosowania u nas wzoru węgierskiego lub jugosłowiańskiego w zakresie rozstrzygania sporów gospodarczych.¹ Natomiast w sprawie likwidacji Państwowego

¹ Por. np. K. Korzan: Arbitraż i postępowanie arbitrażowe, Warszawa 1980, s. 38—39; B. Ziemiński: Arbitraż czy sąd?, „Gazeta Prawnicza” 1982, s. 3; B. Tyczka: Arbitraż i postępowanie arbitrażowe, wyd. III, Warszawa 1985, s. 21.

Arbitrażu Gospodarczego, nie dostosowanego do obecnych przemian społeczno-ekonomicznych, nie było w zasadzie wątpliwości, aczkolwiek kierownictwo PAG-u starało się utrzymać możliwie jak najdłużej *status quo*, tzn. instytucję, która w swej „samodzielności” nie mogła się poszczycić ani pełną niezależnością od organów wykonawczych państwa, ani też niezawisłości arbitrow (w 1983 r.² „odcięła się” nawet od zasady swobodnej oceny dowodów określonej w art. 233 § 1 k.p.c.).

Opowiadając się za tzw. wzorem jugosłowiańskim, wielu zwolenników utrzymania pewnej ciągłości w sposobie rozstrzygania sporów gospodarczych uznawało, że w rzeczy samej już zmiana nazwy komisji PAG-u na szczególne sądy gospodarcze (np. wyższy i okręgowy) — przy wprowadzeniu pełnej niezawisłości sędziowskiej — będzie wystarczająca. Nie brali oni zatem pod uwagę potrzeby zmian systemowych w zakresie rozpoznawania i rozstrzygania spraw gospodarczych, skoro rzeczą konieczną okazało się zrównanie różnych sektorów naszej gospodarki. Natomiast zwolennicy tzw. wzoru węgierskiego stawiali na poszerzenie kompetencji sądów powszechnych o sprawy cywilno-gospodarcze przy uwzględnieniu specyfiki tych spraw.

W związku z tym aż do ostatniej chwili, tj. do momentu uchwalenia przez Sejm ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz. U. Nr 33, poz. 175), zwolennicy jednolitego sądu w sprawach cywilnych³ musieli zwalczać stanowiska oponentów. W dużym stopniu do zwycięstwa zasady rozpoznawania spraw gospodarczych przez sądy powszechne przyczynili się również prawnicy-praktycy, którzy od dawna opowiadali się za realizacją w procesie cywilnym rzeczywistej zasady równości stron, tzn. bez preferencji dla j.g.u.

W ramach ogólnej refleksji można stwierdzić, że powołane na mocy przepisów cytowanej ustawy sądy gospodarcze są konsekwencją odchodzenia w obrocie gospodarczym od podziału na jednostki gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej⁴ oraz od częściowo administracyjnego rozstrzygania sporów w sferze sektora uspołecznionego. Nie oznacza to wcale, że likwidując Państwowy Arbitraż Gospodarczy, zrezygnowano z tych doświadczeń i rozwiązań postępowania arbitrażowego, które wpływały na eko-

² Chodzi o to, że w rozp. RM z 19.IX.1983 r. w sprawie postępowania arbitrażowego (Dz. U. Nr 57, poz. 255) pominięto m.in. normę § 38 ust. 1 rozp. RM z 1975 r., która odsyłała do przepisów k.p.c. o postępowaniu dowodowym. Por. S. Dałka: Postępowanie dowodowe według nowych przepisów o postępowaniu arbitrażowym. Pal. 1984, nr 2, s. 31 i n.

³ Np.: J. Broł: Kierunki reformy sądownictwa (propozycje rozwiązań prawno-organizacyjnych), PiP 1981, nr 9—12, s. 22 i 33 oraz S. Dałka: Idea jednolitego sądu w sprawach cywilnych, w pracy zbior.: Studia z prawa postępowania cywilnego (Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha, Warszawa 1985, s. 65—66).

⁴ Por. B. Zdziennicki: Sądy gospodarcze, „Gazeta Prawnicza” 1989, nr 16, s. 1.

nomię i przyspieszenie tego postępowania, a jednocześnie zmuszały do aktywności każdą ze stron. Tego dorobku nie zaprzeczono, poddając go jednak w pełni rygorom sądowego postępowania cywilnego i wpływom naczelnych zasad tego postępowania. Wykorzystano przy tym również doświadczenia wydziałów cywilnych sądów powszechnych i orzecznictwo Sądu Najwyższego. Jednocześnie dokonano też szeregu innych zmian, np. w zakresie postępowania nakazowego i postępowania upominawczego, postępowania przed sądami polubownymi oraz w ustawie o radcach prawnych. Nie bez znaczenia są także przepisy przejściowe przewidziane dla sytuacji zaistniałych po 1 października 1989 r.

II

W rozdziale 1 cytowanej ustawy artykuł 1 ustala, że rozpoznawanie spraw gospodarczych powierza się sądom rejonowym i sądom wojewódzkim, w których tworzy się odrębne jednostki organizacyjne (zwane sądami gospodarczymi). W ten sposób zostały wykorzystane dotychczasowe doświadczenia organizacyjne sądów rodzinnych i sądów pracy. Bliżej zaś na temat organizacji sądów gospodarczych i nadzoru judykacyjnego nad tymi sądami wypowiadają się w rozdziale 2 przepisy art. 4 i 5, zawierające zmiany w obowiązujących dotychczas przepisach ustrojowo-organizacyjnych.

Otóż zmieniając ustawę z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U z 1985 r. Nr 31, poz. 137 i z 1989 r. Nr 4, poz. 24), dodano przede wszystkim art. 191 (po art. 19), upoważniający Ministra Sprawiedliwości do tworzenia — w drodze rozporządzenia — w sądach wojewódzkich oraz w sądach rejonowych, mających siedzibę w miastach będących siedzibą wojewódzkich rad narodowych, odrębne jednostki organizacyjne do spraw gospodarczych, czyli sądy gospodarcze. Minister Sprawiedliwości może w tym samym trybie przekazać jednemu sądowi wojewódzkiemu rozpoznawanie spraw gospodarczych podlegających właściwości innego sądu wojewódzkiego oraz utworzyć odrębne jednostki organizacyjne do spraw gospodarczych (sądy gospodarcze) w innych sądach rejonowych aniżeli w tych, które mają siedzibę w miastach będących siedzibą wojewódzkich rad narodowych. W tej materii Minister Sprawiedliwości wydał w dniu 16.VIII.1989 r. rozporządzenie w sprawie utworzenia sądów gospodarczych w sądach wojewódzkich i sądach rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości (Dz. U. Nr 49, poz. 284).

Jeśli chodzi o szczegółowe zasady i tryb wyznaczania sędziów do rozpoznawania spraw w sądach gospodarczych, to określi je Minister Sprawiedliwości w najbliższym czasie w odpowiednim rozporządzeniu na podstawie delegacji zawartej w omawianej ustawie. Natomiast opierając się na przepisach prawa o ustroju sądów powszechnych, Minister Sprawiedliwości wydał w dniu 7

września 1989 r. rozporządzenie zmieniające rozporządzenie-Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 1987 r. Nr 38, poz. 218).⁵ Rozporządzenie to dokonuje m.in. zmian w wewnętrznej organizacji i zasadach funkcjonowania sądów wojewódzkich i rejonowych w sprawach administracji i nadzoru, a także wprowadza przepisy szczególne w sprawach rozpoznawanych w wydziałach gospodarczych.

Pomijając wprowadzenie przez omawianą ustawę do art. 26 prawa o u.s.p. (w dodatkowym § 3) obowiązku prezesa sądu wojewódzkiego do zwoływania co najmniej raz w roku specjalnej konferencji dotyczącej analizy orzeczeń w sprawach gospodarczych, na uwagę zasługują zmiany w ustawie z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 45, poz. 241), albowiem art. 5 tej ustawy w nowym brzmieniu wprowadza inny podział właściwości funkcyjnej Sądu Najwyższego na cztery Izby.⁶ Otóż ust. 3 tego artykułu stanowi, że Izba Cywilna SN sprawuje w granicach i trybie określonym przez właściwe przepisy nadzór nad orzecznictwem sądowym w sprawach cywilnych i gospodarczych.

Wracając do rozdziału 1 ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, pragnę zaznaczyć, że w art. 2 ust. 1 tej ustawy zawarta jest definicja spraw gospodarczych. Przepis ten stwierdza mianowicie, że sprawami gospodarczymi są sprawy ze stosunków cywilnych między podmiotami gospodarczymi prowadzącymi działalność gospodarczą na zasadach określonych w odrębnych przepisach w zakresie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. Z analizy tego przepisu wynika, że główny nacisk położono na podmioty gospodarcze i ich działalność gospodarczą.

W zakresie zaś przedmiotowym chodzić tu będzie przede wszystkim o stosunki cywilnoprawne, które wynikać będą z realizacji przepisów ustaw: 1) z dnia 23.XII.1988 r. o działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 41, poz. 324), 2) z dnia 23.XII.1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz. U. Nr 41, poz. 325) i 3) z dnia 6.VII.1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz. U. z 1985 r. Nr 13, poz. 58). Nie ulega przy tym wątpliwości, że nowe przepisy procesowe w zakresie rozpoznawania sporów gospodarczych powinny korespondować z tymi materialnymi normami „prawa gospodarczego”.

Ponadto według art. 2 ust. 2 nowej ustawy sprawami gospodarczymi — chociaż może to podlegać dyskusji ze względu na ich różnicowany charakter (np. sprawy związane z nadzorem prze-

⁵ Dz. U. Nr 53, poz. 315.

⁶ Druga Izba SN, zajmująca się także sprawami cywilnymi, nosi obecnie nazwę: Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych.

widzianym w ustawie o przedsiębiorstwach państwowych⁷ — są sprawy:

- ze stosunku spółki,
- przeciwko podmiotom gospodarczym o zaniechanie naruszenia środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub o naprawienie szkody z tym związanej oraz o zakazanie albo ograniczenie działalności zagrażającej środowisku,
- między organami przedsiębiorstwa państwowego,
- między przedsiębiorstwem państwowym lub jego organami a jego organem założycielskim lub organem sprawującym nadzór,
- należące do właściwości sądów na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym w gospodarce narodowej,
- z zakresu postępowania o poprawie gospodarki przedsiębiorstwa państwowego oraz o jego upadłości,
- z zakresu prawa upadłościowego i prawa o postępowaniu układowym,
- inne, przekazane przez odrębne przepisy.

Dodatkową normę kompetencyjną jest art. 3, który stanowi, że sądy gospodarcze prowadzą również rejestry: 1) handlowy, 2) spółdzielni i ich związków, 3) przedsiębiorstw państwowych, 4) przedsiębiorstw zagranicznych, 5) jednostek badawczo-rozwojowych oraz 6) inne rejestry przekazane przez odrębne przepisy. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że sprawy rejestrowe nie mogą być zaliczone ściśle do spraw gospodarczych. Rzeczą zaś oczywistą jest, że te różne w istocie sprawy przekazane sądom gospodarczym będą rozpoznawane w sądowym postępowaniu cywilnym w różnych trybach.

III

1. Wobec utraty z dniem 1 października 1989 r. mocy prawnej ustawy z dnia 23.X.1975 r. o Państwowym Arbitrażu Gospodarczym (Dz. U. Nr 34, poz. 183) oraz przepisów wykonawczych do tej ustawy, które łącznie zawierały tzw. procedurę arbitrażową, zbliżoną do procesu cywilnego, niezbędne stało się kreowanie dla spraw gospodarczych dodatkowego (siódmego) postępowania odrębnego w ramach procesu cywilnego. Rolę tę spełniać ma wprowadzony do k.p.c. przez art. 6 omawianej ustawy (po art. 479, a przed przepisami o postępowaniu nakazowym i postępowaniu upominawczym) nowy Dział IVa zatytułowany: **POSTĘPOWANIE W SPRAWACH GOSPODARCZYCH**, który zawiera 26 artykułów (art. 479¹—479²⁶). Właśnie ten dział k.p.c. jest głównie przedmiotem niniejszego opracowania.

⁷ Por. B. Zdziennicki: op. cit., s. 11. Omówienie specyfiki tych spraw wymaga jednak odrębnego opracowania.

Niejako na wstępie stwierdza się w art. 479¹ k.p.c., że przepisy tego nowego działu stosuje się w sprawach ze stosunków cywilnych między podmiotami gospodarczymi w zakresie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej (czyli w sprawach gospodarczych). Chodzi tu zatem o rozpoznawanie takich spraw w odrębnym (obligatoryjnym) postępowaniu w trybie procesu cywilnego. Ponadto w tym trybie będą rozpoznawane — jako sprawy gospodarcze — następujące sprawy: 1) ze stosunku spółki, 2) przeciwko podmiotom gospodarczym o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub naprawienie szkody z tym związanej oraz zakazanie lub ograniczenie działalności zagrażającej środowisku, 3) należące do właściwości sądów na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym w gospodarce narodowej. Szczególnie w tej ostatniej grupie spraw trudności stwarzać będzie wyróżnienie sporów o charakterze cywilnoprawnym, skoro szereg kwestii będzie podlegać rozpoznaniu w postępowaniu administracyjnym. Ten dodatkowy katalog spraw różni się jednak od katalogu określonego na wstępie omawianej ustawy w art. 2 ust. 2, ponieważ wymieniono tam jeszcze inne sprawy, które będą rozpoznawane w trybie postępowania nieprocesowego (np. sprawy dotyczące sporów między organami przedsiębiorstwa państwowego lub sprawy rejestrowe) albo w postępowaniu upadłościowym bądź w postępowaniu układowym. Szczególne postępowanie wynika z przepisów o postępowaniu w sprawie poprawy gospodarki przedsiębiorstwa państwowego oraz o jego upadłości.

Według przepisu § 1 art. 479² k.p.c. podmiotami gospodarczymi (a więc stronami w omawianym postępowaniu) są w szczególności podmioty określone w przepisach o działalności gospodarczej, w przepisach o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych oraz o zasadach prowadzenia na terytorium PRL działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, a także banki. Jednakże § 2 tego artykułu stanowi, że przepisów tego działu nie stosuje się w sprawach, w których przynajmniej jedną ze stron jest: 1) osoba fizyczna prowadząca osobiście nie wymagającą zgłoszenia do ewidencji działalność gospodarczą, z której zarobek stanowi dodatkowe źródło dochodu, 2) indywidualny rolnik w zakresie prowadzonej przez niego działalności wytwórczej dotyczącej produkcji roślinnej, zwierzęcej, ogrodnictwa i sadownictwa. Wyłączenie to rozgranicza działalność prowadzoną zawodowo od takiej działalności ubocznej, jaką uprawiają dość często np. rolnicy indywidualni.

Właściwość rzeczowa w sprawach gospodarczych zastrzeżona została przede wszystkim sądom wojewódzkim z wyjątkiem tych spraw, które przekazane zostały sądom rejonowym (art. 479³ § 1). Są to według art. 479³ § 2 sprawy: 1) w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 5 000 000 zł, 2) o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym niezależnie od wartości przed-

miotu sporu i 3) inne przekazane tym sądom przez odrębne przepisy. Nastąpi to jednak w pełni dopiero od dnia 1 stycznia 1991 r., gdyż do tej pory (na podstawie art. 12 ust. 1 cyt. ustawy) do właściwości sądów rejonowych (tzn. takich sądów gospodarczych) należą tylko sprawy, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza kwoty 500 000 zł. Dotyczy to także pozostałej treści art. 479³ § 2 k.p.c.

Jeśli chodzi o właściwość miejscową przemianą (określoną w art. 34 k.p.c.), a dotyczącą spraw o ustalenie istnienia umowy, o jej wykonanie, rozwiązanie lub unieważnienie albo o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy, to na podstawie art. 479⁴ ma ona zastosowanie również w sprawach o zawarcie umowy, o ustalenie jej treści oraz o zmianę umowy.

W zakresie podstawowego składu sądowniczej w pierwszej instancji (tj. składającego się z sędziego zawodowego i dwóch ławników) art. 479⁵ przewiduje wyjątki, które w pewnym stopniu nawiązują do dotychczasowych rozwiązań w postępowaniu przed komisjami PAG-u.⁸ Na podstawie bowiem przepisu § 1 tego artykułu sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego bez ławników, jeżeli: 1) pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew lub uznał powództwo. 2) wartość przedmiotu sporu nie przekracza 500 000 zł. Szczególnym zaś wyjątkiem (wynikającym również z doświadczeń sądowych) jest możliwość zarządzania przez prezesa sądu pierwszej instancji rozpoznania każdej sprawy w składzie jednego sędziego bez udziału ławników (§ 2 art. 479⁵) lub rozpoznania sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, kiedy uzna on to za pożądane ze względu na precedensowy charakter sprawy (§ 3 art. 479⁵). Według jednak art. 12 ust. 2 omawianej ustawy rozpoznawanie spraw gospodarczych w składzie jednoosobowym ograniczać się będzie w okresie do dnia 31.XII.1990 r. do spraw, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza kwoty 300 000 zł. W tym okresie zatem zawieszono będzie stosowanie przepisu art. 479⁵ § 1 pkt 2 k.p.c.⁹

⁸ Por. § 6 ust. 1 i 2 rozp. RM. z 19.IX.1983 r. w sprawie postępowania arbitrażowego.

⁹ Według cyt. rozporz. Min. Sprawiedl. z 7.IX.1983 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych stanowi w § 227¹ 1, że: „W sprawie gospodarczej rozpoznawanej w I instancji, która nie została skierowana na posiedzenie niejawnie, przewodniczący wydziału wyznacza rozprawę w składzie jednego sędziego, jeżeli pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew, uznał powództwo albo wartość przedmiotu sporu nie przekracza 300 000 zł.” W dalszych zaś ustępach (2—4) omówione są sytuacje, gdy złożenie odpowiedzi na pozew lub rozszerzenie powództwa ponad kwotę 300 000 zł nastąpiło po wyznaczeniu rozprawy, ale w terminie pozwalającym na uzupełnienie składu sądowniczej, a także gdy złożenie odpowiedzi na pozew nastąpiło na rozprawie lub w terminie uniemożliwiającym uzupełnienie składu sądowniczej.

I znów wzory arbitrażowe¹⁰ wpłynęły na to, że w art. 479⁶ postanowiono, iż organizacje podmiotów gospodarczych, za zgodą zrzeszonego w nich podmiotu gospodarczego, mogą wziąć udział w toczącym się postępowaniu, w którym podmiot ten występuje w charakterze strony. Przyjęto wszakże, że art. 62 i 63 k.p.c. w zakresie działania organizacji społecznych ludu pracującego (co do charakteru współuczestnictwa i możliwości przedstawienia poglądu w sprawie) stosuje się odpowiednio.¹¹

Za słuszne należy uznać wyposażenie w tym postępowaniu w zdolność sądową także tych podmiotów gospodarczych będących jednostkami organizacyjnymi, które nie mają osobowości prawnej, ale utworzone zostały zgodnie z przepisami prawa (np. spółka jawna i tzw. spółka cywilna), jeżeli ich przedmiot działania obejmuje działalność gospodarczą (art. 479⁷).

Wyjaśniono zarazem w sposób pozytywny dyskusyjną kwestię umocowania procesowego pełnomocnika zagranicznego podmiotu gospodarczego, ustanowionego do reprezentowania tego podmiotu wobec polskich organów administracji państwowej¹² na podstawie przepisów o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, a także banki (art. 479⁸). Uważam tę regulację za wyjątkowo udaną.

Dla przyspieszenia postępowania strona reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego jest obowiązana doręczać w toku sprawy (podobnie jak to miało miejsce dotychczas w postępowaniu arbitrażowym¹³) odpisy pism procesowych z załącznikami bezpośrednio stronie przeciwnej. Do pisma procesowego wniesionego w takim wypadku do sądu strona powinna dołączyć dowód doręczenia drugiej stronie odpisu tego pisma albo dowód wystania go listem poleconym (art. 479⁹ § 1).¹⁴ Nie dotyczy to jednak

¹⁰ Por. § 49 rozp. RM z 19.IX.1983 r. Regulacja ta nie uzależniała jednak udziału organizacji spółdzielczej lub społecznej od zgody strony postępowania arbitrażowego.

¹¹ Przepis § 227² 1. zmienionego regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych stanowi: „Oświadczenie organizacji podmiotów gospodarczych w przedmiocie wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu może być złożone w formie pisma procesowego lub oświadczenia złożonego do protokołu (...)”

¹² Np. M. Głuchowski w pracy doktorskiej pt. „Pełnomocnictwo w przedsiębiorstwach zagranicznych oraz z udziałem zagranicznym” (maszynopis, UG 1988, s. 131—142) twierdzi, że pełnomocnik podmiotów zagranicznych ma (z mocy pełnomocnictwa ogólnego) pełnomocnictwo do zastępstwa sądowego i do dokonywania czynności procesowych.

¹³ Por. § 29 rozp. RM z 19.IX.1983 r. oraz S. Dałka: *Postępowanie arbitrażowe*, Gdańsk 1988, s. 134.

¹⁴ Według § 227³ 2. zmienionego regulaminu (patrz: przyp. 11) — „W wypadku ustalenia, że strona będąca adresatem pisma nie otrzymała go, sąd lub strona przeciwna zobowiązana jest do udostępnienia adresatowi tego pisma. Sąd może

pozwu wzajemnego, rewizji, zażalenia, sprzeciwu przeciwko wyrokowi zaocznemu, sprzeciwu przeciwko nakazowi zapłaty, zarzutów przeciwko nakazowi zapłaty, wniosku o zabezpieczenie powództwa i skargi o wznowienie postępowania, które strona obowiązana jest złożyć w sądzie wraz z odpisami dla strony przeciwnej (§ 2 art. 479⁹).

Rozstrzygnięto również trafnie o możliwości wydania zarządzenia (z urzędu lub na wniosek) co do odbycia posiedzenia albo jego części przy drzwiach zamkniętych, gdy mogą być ujawnione okoliczności stanowiące tajemnicę produkcyjną lub handlową strony (art. 479¹⁰).

W zakresie umorzenia postępowania zawieszono na zgodny wniosek stron lub z przyczyn wskazanych w art. 177 § 1 pkt 5 i 6 k.p.c. (tzn. gdy wchodzi w grę tzw. spoczywanie procesu), skrócono (wzorem postępowania arbitrażowego¹⁵) termin do jednego roku, który liczy się od daty postanowienia o zawieszeniu (art. 479¹¹). Przejawia się w tym m.in. tendencją do szybkiego zakończenia procesu.

Również w celu wydatnego przyspieszenia postępowania zobowiązano powoda do dołączenia do pozwu odpisu reklamacji lub wezwania do dobrowolnego spełnienia żądania i złożenia oświadczenia co do stanowiska pozwanego w tym względzie oraz informacji lub odpisów pism w sprawie próby wyjaśnienia spornych kwestii w drodze rokowań (art. 479¹² § 1). Jest to kolejny przykład wykorzystania sprawdzonych regulacji postępowania przed organami PAG-u¹⁶, które pozwalały nie tylko przyspieszyć postępowanie rozpoznawcze, ale także wyłączyć je przez wykorzystanie postępowania reklamacyjnego lub mediacji. Wobec sporu co do istoty i zakresu pojęcia „mediacja”¹⁷ trafniejsze było — moim zdaniem — użycie w ustawie określenia „rokowań”.

Na uwagę zasługuje jednak to, że obecnie niezłożenie odpisu wezwania do dobrowolnego spełnienia żądania lub zgłoszenia wymaganej reklamacji może być usunięte w trybie art. 130 k.p.c. (art. 479¹² § 2), tzn. przez wezwanie strony przez przewodniczą-

nakazać stronie przeciwnej ponowne bezzwłoczne doręczenie pisma wysłanego w trybie określonym w art. 479⁹ § 1 k.p.c. stronie, która pisma tego nie otrzymała.”

¹⁵ Por. § 54 ust. 1 rozp. RM z 19.IX.1983 r.

¹⁶ Por.: S. Dalka: *Postępowanie arbitrażowe (...)*, s. 127; M. Tyczka: *op. cit.*, s. 239 (autor ten podkreśla, że wprowadzenie obowiązku przedstawienia dowodu zgłoszenia reklamacji oraz odpowiedzi na nią miało na względzie dwa cele: „możliwość ustalenia, czy dopuszczalne jest wszczęcie postępowania ze względu na obowiązek wyczerpania trybu reklamacji, oraz koncentrację materiału procesowego dla przyspieszenia załatwienia sprawy”).

¹⁷ Odmienne poglądy wyrażają: W. Maliszewski: *W sprawie podstaw prawnych działalności mediacyjnej w obrocie uspołecznionym*, PUG 1974, nr 12, s. 400 i n. oraz W. Altyński, S. Gołębiowski, B. Słotwiński: *Postępowanie mediacyjne*, Warszawa 1977, s. 8.

cego do dopełnienia tego obowiązku. Za szczególny zaś i sprawdzony środek dyscyplinujący strony należy uznać rygor z art. 479¹² § 3, skoro niezależnie od wyniku sprawy sąd może obciążyć kosztami procesu w całości lub w części tę stronę, która przez zaniechanie czynności wymienionych w § 1 tego artykułu przyczyniła się do zbędnego wytoczenia sprawy lub wadliwego określenia jego zakresu.

Wyjątkiem od regulacji zawartej w normie art. 203 § 4 k.p.c. (i to daleko idącym) jest przepis art. 479¹³ § 1, który określa, że sąd może uznać za niedopuszczalne cofnięcie pozwu, rzeczenie się roszczenia lub ograniczenie roszczenia tylko wtedy, gdy okoliczności sprawy wskazują na to, że wymienione czynności są wynikiem niedozwolonych praktyk monopolistycznych lub ograniczających samodzielność podmiotów gospodarczych albo gdy wymaga tego ochrona produkcji należytej jakości. Podobnie jako wyjątek od normy art. 223 § 2 k.p.c. traktować, trzeba — moim zdaniem — przepis § 2 art. 479¹³ stwierdzający, że sąd uzna ugodę zawartą przez strony za niedopuszczalną nie tylko wtedy, gdy jej treść jest niezgodna z prawem lub sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, ale także wtedy, kiedy wymaga tego ochrona środowiska lub ochrona produkcji należytej jakości.

Podkreślając zasadę aktywności stron, ustawodawca przyjął, że każdy pozwany nie tylko może (podobnie jak w tzw. zwykłym postępowaniu w procesie cywilnym, co reguluje przepis art. 207 § 1), ale jest wręcz zobowiązany do wniesienia odpowiedzi na pozew w terminie dwóch tygodni od otrzymania pozwu. Termin ten jest skrócony do tygodnia w sprawach o zawarcie, zmianę lub rozwiązanie umowy oraz o ustalenie jej treści. Jednakże przewodniczący może przedłużyć te terminy w sprawach zawitych lub w innych uzasadnionych wypadkach (art. 479¹⁴ § 1). Jednocześnie w § 2 art. 479¹⁴ zawarto obowiązek pozwanego do przytoczenia w odpowiedzi na pozew wszystkich zarzutów i dowodów, i to pod sankcją odpowiedniego stosowania art. 479¹² § 3, który mówi o możliwości obciążenia strony kosztami procesu. Są to znów sprawdzone instytucje postępowania arbitrażowego, które w znacznym stopniu zapewniały jego efektywność.¹⁸ Ograniczają one jednak realizację zasady dyspozycyjności.¹⁹

W kwestii uznania powództwa przyjęto (w odróżnieniu od normy art. 213 § 2 k.p.c.) konieczność związania nią sądu, z wyłączeniem jednak sytuacji, kiedy nie znajduje ono uzasadnienia w okolicznościach sprawy lub gdy dotyczy to spraw wymienionych w art. 479¹ § 2 pkt 2 i 3 (art. 479¹⁵).

Za instrukcyjny należy uznać termin trzech miesięcy, licząc od daty złożenia pozwu, do wydania wyroku przez sąd I instancji.

¹⁸ Por. S. Dalka: *Postępowanie arbitrażowe (...)*, s. 146, s. 153 i n.

¹⁹ Por. J. Jodłowski (w:) J. Jodłowski, Z. Resich: *Postępowanie cywilne*, wyd. II, Warszawa 1987, s. 147 i n.

Natomiast w sprawach o zawarcie, zmianę lub rozwiązanie umowy oraz o ustalenie jej treści przyjęto (podobnie jak to miało miejsce dawniej w postępowaniu arbitrażowym),²⁰ że powinny one być rozpoznawane w pierwszej kolejności (art. 479¹⁶).

Wyłomem od dotychczasowej zasady, że wyrok może być wydany tylko po rozprawie, jest norma art. 479¹⁷, która (podobnie jak w postępowaniu arbitrażowym)²¹ zezwala sądowi na wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany uznał powództwo oraz gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów sąd uzna, że sprawa jest dostatecznie wyjaśniona do stanowczego rozstrzygnięcia. Jest to jednak — przynajmniej w drugiej części — znaczne ograniczenie zasady kontrydiktoryjności. Natomiast co się tyczy wyroku zaocznego, słusznie uchylono wyjątek z art. 339 § 3 w odniesieniu do konieczności przeprowadzenia postępowania dowodowego, gdy stroną pozwaną jest j.g.u. Przyjęto zarazem, że sąd może wydać wyrok zaoczny na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew (art. 479¹⁸ § 1 i 2). Wyroki określone w art. 479¹⁷ i art. 479¹⁸ wiążą sąd od chwili podpisania sentencji. Doręcza je sąd z urzędu obu stronom z pouczeniem o przysługujących im środkach zaskarżenia (art. 479¹⁹ § 1 i 2).²²

Odrębności odnoszą się także do postępowania rewizyjnego. Otóż jako wyjątek od rozpoznawania przez sąd rewizyjny w granicach rewizji przyjęto, że sąd ten przede wszystkim bierze z urzędu pod rozwagę naruszenie prawa materialnego i nieważność postępowania (art. 479²⁰ § 1). Nie jest zaś ten sąd związany granicami ani wniosków, ani podstaw rewizji w sprawach, w których przedmiotem rozpoznania są roszczenia wynikające z niedozwolonych praktyk monopolistycznych, z bezprawnego ograniczenia samodzielności podmiotu gospodarczego, z naruszenia ochrony środowiska lub naruszenia przepisów dotyczących produkcji albo obrotu produktami złej jakości (art. 479²⁰ § 2), co należy uznać za słuszną konsekwencję regulacji pierwszoinstancyjnej.

²⁰ Por. § 71 rozp. RM z 21.XI.1975 r. w sprawie postępowania arbitrażowego (Dz. U. Nr 39, poz. 209).

²¹ Por. § 49 ust. 3 rozp. RM z 19.IX.1983 r. w sprawie postępowania arbitrażowego (...) oraz S. Dalka: Postępowanie (...), s. 191.

²² W sprawie tej § 227⁶ zmienionego regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych stanowi, co następuje:

- „1. Wydając na posiedzeniu niejawnym wyrok lub wyrok zaoczny, sąd orzeka w składzie jednego sędziego.
2. Do wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym niezbędne jest uzyskanie stanowiska strony pozwanej wyrażonego w odpowiedzi na pozew lub w innym piśmie procesowym.
3. Skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne w celu wydania wyroku nie może nastąpić po rozpoczęciu rozprawy, chyba że pozwany uznał powództwo.
4. Wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym doręcza się stronom wraz z pouczeniem o przysługujących środkach odwoławczych, a w szczególności o

Ponadto sąd rewizyjny, poza wypadkami określonymi w art. 388 § 2 i 3 k.p.c. (tzn. gdy uchylenie wyroku nastąpiło z powodu nieważności postępowania lub pozew uległ odrzuceniu albo gdy zachodziła podstawa do umorzenia postępowania), uchyla zaskarżony wyrok jedynie wówczas, gdy wydanie wyroku co do istoty sprawy wymagałoby ponownego przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości lub w znacznej części. Tego przepisu nie stosuje się w postępowaniu przed Sądem Najwyższym (art. 479²¹ § 1 i 2).

W zakresie wznowienia postępowania przepis art. 479²² ustala, że po upływie dwóch lat²³ (odmiennie zatem, niż to stanowi art. 408 k.p.c.) od uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia postępowania, chyba że strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana.

Natomiast rewizję nadzwyczajną można oprzeć tylko na zarzucie rażącego naruszenia prawa, a Sąd Najwyższy oddala rewizję nadzwyczajną w tych sprawach, gdy została ona złożona po upływie sześciu miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia. Nie stosuje się zatem tutaj „wyjątku” z art. 421 § 2 co do naruszenia interesu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (por. art. 479²⁷ § 1—3).

2. Istotne zmiany zostały dokonane w postępowaniach nakazowym i upominawczym, zwłaszcza dlatego, że w sprawach gospodarczych czynności należące w pierwszej fazie zarówno do postępowania nakazowego jak i do postępowania upominawczego będą wykonywane przez sądy rejonowe (art. 479²³). Ponadto w postępowaniu nakazowym sąd może również (tzn. niezależnie od warunków określonych w art. 485—487),²⁴ wydać nakaz zapłaty, jeżeli: a) powód dołączył do pozwu dowód wezwania dłużnika do zapłaty i oryginał pisemnego oświadczenia dłużnika o uznaniu długu albo dołączył dowód zaakceptowanego przez dłużnika żądania zapłaty, zwróconego przez bank i nie zapłaconego z powodu braku środków na rachunku bankowym, b) roszczenie jest w całości stwierdzone dokumentem prywatnym nie budzącym wątpliwości (art. 749²⁴).²⁵ W razie zaś skierowania sprawy do zwykłego postępowania albo w razie wniesienia zarzutów zgodnie z przepisami kodeksu, sąd rejonowy przekazuje sprawę sądowi wojewódzkiemu, jeżeli jest on rzeczowo właściwy (art. 479²⁵).

tym, że wniesienie rewizji od tego wyroku następuje na zasadach ogólnych, określonych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego.”

²³ W postępowaniu arbitrażowym termin ten wynosił ostatnio jeden rok (por. § 73 ust. 3 rozp. RM z 1983 r.).

²⁴ Por. S. Dalka: *Postępowanie nakazowe i postępowanie upominawcze* (w pracy zbior.: *System prawa procesowego cywilnego*, Ossolineum 1987, s. 575—627).

²⁵ Są to wyraźne podobieństwa do regulacji arbitrażowego postępowania upominawczego (por. § 79 ust. 2 pkt 1 rozp. RM z 1983 r.).

W postępowaniu upominawczym nakaz zapłaty (idąc za wzorem postępowania arbitrażowego)²⁶ — według art. 479²⁶ — na wniosek powoda:

a) będzie wydany, jeżeli przedmiotem roszczenia jest należność pieniężna nie przekraczająca kwoty 500 000 zł i do pozwu powód załączył odpis odpowiedniego dokumentu rachunkowego oraz pisma zawierającego wezwanie dłużnika do dobrowolnej zapłaty wraz z dowodami przestania ich dłużnikowi, a z oświadczenia powoda lub z treści wniosku wynika, że dłużnik nie kwestionował należności,

b) może być wydany, jeżeli przedmiotem roszczenia jest należność pieniężna nie przekraczająca kwoty 500 000 zł, a z załączonych do pozwu dowodów albo z oświadczenia powoda wynika, że pozwany nie udzielił odpowiedzi na wezwanie do dobrowolnego spełnienia świadczenia lub nie wskazał przyczyn odmowy zaspokojenia roszczenia,

c) może być wydany, jeżeli przedmiotem roszczenia jest należność pieniężna nie przekraczająca kwoty 300 000 zł.

3. Ponadto omawianą ustawą (art. 6 pkt 4) przekazano sądom wojewódzkim — jako sądom gospodarczym — rozstrzyganie w trybie postępowania nieprocesowego (art. 691¹—691⁹) sporów między radą pracowniczą przedsiębiorstwa państwowego a dyrektorem tego przedsiębiorstwa, oraz sporów między organami przedsiębiorstwa a organem sprawującym nadzór nad przedsiębiorstwem.

4. Nie bez znaczenia są także zmiany w zakresie regulacji dotyczącej sądownictwa polubownego. Otóż sądem państwowym, który byłby właściwy do rozpoznania sporu, gdyby strony nie dokonały zapisu na sąd polubowny, jest w sprawach należących do właściwości sądów gospodarczych odpowiedni sąd gospodarczy (reguluje to przepis art. 696 § 2). Skreślenie zaś § 3 i 4 w art. 697 k.p.c. pozwoli wreszcie j.g.u. na zawieranie zapisów na sąd polubowny również w obrocie krajowym, i to z każdym podmiotem gospodarczym.²⁷

IV

Z przepisów przejściowych i końcowych omawianej ustawy (rozdz. 3) na uwagę w zakresie odrębnego omawianego postępowania w procesie cywilnym zasługują również (oprócz art. 12) art. 9, 10 i 11.

Tak więc na podstawie art. 9. 1. — „Nie zakończone prawomocnie w sądach sprawy cywilne, które na mocy tej ustawy stały

²⁶ Por. § 79 ust. 1 i ust. 3 pkt 1 rozp. RM z 1983 r. oraz S. Dalka: Postępowanie arbitrażowe (...), s. 175—176.

²⁷ Por. S. Dalka: Sądownictwo polubowne w PRL, Warszawa 1987, s. 40—43.

się sprawami gospodarczymi, toczą się w dotychczasowym trybie. Jeżeli jednak sąd rewizyjny uchyli w całości lub w części zaskarżone orzeczenie, przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi gospodarczemu". Według zaś ust. 2 tego artykułu powyższego przepisu nie stosuje się do spraw rejestrowych, które z chwilą wejścia w życie tej ustawy (tj. od 1.X.1989 r.) przejmują właściwy sąd gospodarczy.

Co się tyczy wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem komisji arbitrażowej, to następuje ono według przepisów dotychczasowych, przy czym do wznowienia postępowania jest właściwy sąd, który według przepisów tej ustawy byłby właściwy do rozpoznania sprawy (art. 10).

Zgodnie zaś z art. 11.1 — „Od prawomocnego orzeczenia komisji arbitrażowej może być wniesiona rewizja nadzwyczajna według dotychczasowych przepisów, z tym, że organ uprawniony wnosi ją do Sądu Najwyższego.

2. Jeżeli Sąd Najwyższy uchyli zaskarżone orzeczenie, przekazuje sprawę do rozpoznania właściwemu sądowi. W sprawach gospodarczych dalsze postępowanie toczy się według przepisów niniejszej ustawy.

3. Podania o wniesienie rewizji nadzwyczajnej skierowane do Prezesa Państwowego Arbitrażu Gospodarczego, a nie rozpatrzone do dnia wejścia w życie ustawy, podlegają przekazaniu do rozpatrzenia Ministrowi Sprawiedliwości.

4. Rewizje nadzwyczajne wniesione do Głównej Komisji Arbitrażowej, a nie rozpoznane do dnia wejścia w życie ustawy, podlegają przekazaniu Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego.”

*

Należy pozytywnie ocenić dokonaną omawianą ustawą regulację postępowania w sprawach gospodarczych, które cechuje znaczne odstępstwo od tzw. zwykłego postępowania w procesie cywilnym — przede wszystkim w zakresie pogłębienia zasad równości i aktywności stron oraz ograniczenia działania z urzędu i przyspieszenia postępowania ze strony sądu. Właściwe jednak korzystanie z norm dotyczących tego postępowania zmuszać będzie do odpowiedniego stosowania innych przepisów k.p.c. przy jednoczesnym uwzględnieniu art. 13. § 2 k.p.c. Wydaje się, że stosowanie tych nowych przepisów powodować będzie w pierwszym okresie znaczne trudności. Do usuwania ich zatem powinna włączyć się doktryna prawa procesowego. Wielkie zadanie czeka w tym zakresie również Sąd Najwyższy, który wyda niewątpliwie niejedną uchwałę i zasadę prawną w tej interesującej, ale trudnej problematyce procesowej.